

НЕОБХІДНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

*ЛАГОДІЄНКО Н.В., К.Е.Н., ДОЦЕНТ,
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БОГДАНОВ О.О., АСПИРАНТ,
ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
ДІДКОВСЬКА М.А., ЗДОБУВАЧ,
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Усе більша кількість людей стала усвідомлювати безперспективність моделі розвитку суспільства основою якої є постійне збільшення нерационального споживання за рахунок хижацького ставлення до природи та несправедливої експлуатації чужої праці. При чому зростає розуміння, що невирішення озвучених проблем формує кумулятивний ефект, який обернеться руйнівними соціально-економічними та екологічними потрясіннями для майбутніх поколінь. Потреби людства у сталих умовах руху стають особливо актуальними при переході суспільства від постіндустріального етапу розвитку до інформаційного. Трансформаційні процеси, що відбувалися і відбуваються у сьогоденні глобалізаційному світі характеризуються багатьма радикальними змінами практично у всіх сферах суспільних відносин, вказують на подальше поглиблення суперечностей у системі координат «суспільство-природа». У таких умовах потреба людства як у збереженні, так і в нарощуванні людського і природного потенціалу для забезпечення життєдіяльності усіх суб'єктів навколишнього середовища стає щедалі актуальною і такою, що настійно вимагає формування нових організаційно-суспільних механізмів сучасного розвитку людства на основі відповідних розроблених концептуально-теоретичних парадигм і постулатів [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сталого розвитку аграрного виробництва у контексті реформування аграрного сектора економіки України завжди були актуальними та досліджувалися такими вітчизняними вченими, як П.І. Гайдуцький, А.С. Даниленко, С.І. Дем'яненко, Б.М. Данилишин, О.О. Красноруцький, В.В. Лагодієнко, М.В. Місюк, Р.М. Мудрак, П.Т. Саблук, А.М. Ужва, М.А. Хвесик, В.В. Юрчишин та ін. Багато спірних питань щодо забезпечення сталого розвитку аграрного виробництва були висвітлені

у працях зарубіжних учених: Р. Нельсона, С. Уінтера, Деніса і Донелли Медоуз, Й. Рандерсона, Г. Дейлі, А. Брауна, Г. Гарднера, Н. Картера, Ш. Лиле. Разом із тим наукові дослідження формування механізмів сталого розвитку вітчизняного аграрного виробництва в умовах нових трансформаційних змін потребують подальшого вивчення.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є обґрунтування аспектів необхідності реалізації сталого розвитку вітчизняного аграрного виробництва та особливостей їх впровадження з урахуванням сучасних трансформацій і з орієнтацією на особливості зарубіжного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сталий розвиток - це загальна концепція стосовно необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі [2]. У доповіді Світової комісії з навколишнього середовища та розвитку – це «розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління без шкоди для можливості майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби» [3].

Термін «сталий розвиток» на Конференції в Ріо-де-Жанейро у 1992 році в рамках прийняття «Порядку денного на XXI століття» визначався як «розвиток, що задовольняє потреби теперішнього часу, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби» [4]. Сталий розвиток відноситься до моделі людського розвитку, в рамках якої використання ресурсів спрямоване на задоволення людських потреб з одночасним забезпеченням сталості природних систем та навколишнього середовища, щоб ці потреби могли бути задоволені не тільки для нинішнього, а й для майбутніх поколінь. Сталий розвиток вимагає чіткого підходу до використання ресурсів. Такий підхід пов'язаний з нашою здатністю розумно використовувати, створювати і фінансувати ресурси, що становлять основу нашої економіки [5].

Об'єктом сталого розвитку, його головною метою є людина, оскільки сталий розвиток має на увазі передусім розширене відтворення людського капіталу і гармонійний розвиток самої людини [6, 7].

З моменту свого виникнення (1987 р.), концепція сталого розвитку постійно еволюціонує. Зокрема, моделювання економічної, соціальної та екологічної складових сталого розвитку за допомогою діаграми Венна (рис. 1), вперше запропоноване Пірсом Д. (Pearce D.), Барб'є Е. (Barbier E.) та Маркандією А. (Markandya A.), набуває нових характеристик, як реакція на зміну зовнішнього середовища.

Рис. 1. Концепція сталого розвитку у форматі діаграми Венна [8]

Як відмічає Свистун К.О. концепція сталого розвитку у форматі діаграми Венна згодом була розкритикована, у тому числі і її автором. По-перше, діаграма Венна суперечить доповіді «Наше спільне майбутнє», в якій особливо підкреслювались тісні взаємозв'язки між економічним розвитком, забрудненням навколишнього середовища і перенаселеністю, замість трьох зазначених складових. По-друге, відзначалось, що діаграма Венна призводить до неузгодженості використання і поєднання окремих показників економічної, екологічної та соціальної сталості. Поява нових і доволі важливих складових сталого розвитку – таких, як справедливість між поколіннями в розподілі ресурсів, глобальна зміна клімату і необхідність пошуку відновлювальних альтернатив нафтохімічним та іншим не відновлюваним ресурсам, ефективна стратегія, сумісна із зростанням добробуту людей, та ін. – робить діаграму Венна застарілою і абстрактною. З метою наближення даного підходу запровадження сталого розвитку до реалій сучасності, побудована видозмінена діаграма Венна. На рис. 2 представлена система сталого розвитку, яка функціонує на глобальному, національному і локальному

(регіональному, місцевому) рівнях, що відповідає одному з гасел сталого розвитку «думай глобально – дій локально» [9].

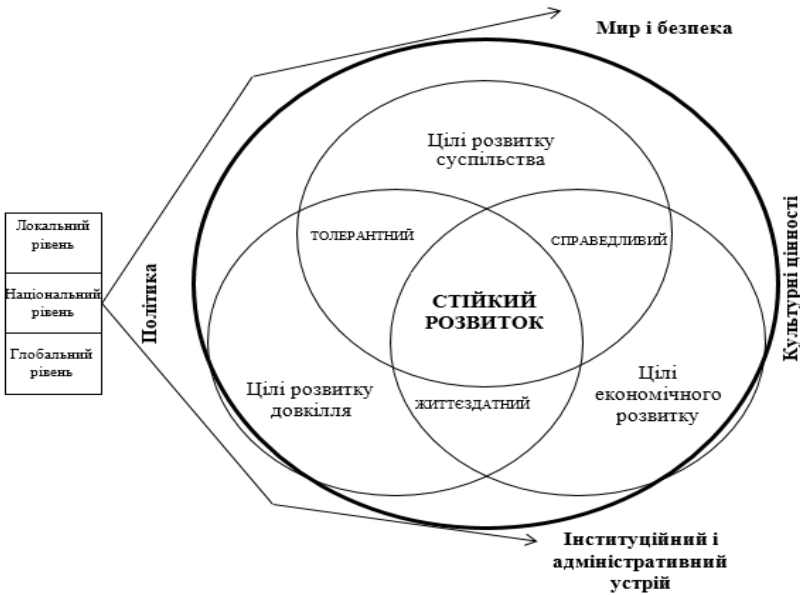

Рис. 2. Система сталого розвитку [10, с. 12]

Світове співтовариство визнало, що збалансований розвиток «повинен стати пріоритетним питанням порядку денного міжнародного співробітництва». Загально визнаним є розуміння збалансованого розвитку як гармонійного поєднання економічних, соціальних та екологічних складових розвитку. Лише досягнення збалансованості між ними забезпечить можливість перейти до такого суспільного розвитку, який не виснажуватиме природні та людські ресурси, а тому матиме можливість тривати досить довго. В українській мові популярності набув термін «сталій розвиток», який з'явився внаслідок перекладу терміна «устойчивое развитие» з російської мови, а не безпосереднього перекладу цього терміна з англійської. Утвердився він і в законодавстві України, хоч є сполученням слів з протилежним змістом (сталій – постійність, розвиток – передбачає наявність змін). Концепція збалансованого розвитку стала відповіддю на виклик часу. Вона є альтернативою панівній моделі сучасного розвитку, що ґрунтується на розгляді природи лише як джерела сировини для виробництва різних товарів [11].

Екологізація та соціалізація суспільного виробництва – наріжні камені сталого розвитку. З цього приводу Каховська О.В. зазначає, що економіка країни, з переходом до моделі ринкового господарювання і в зв'язку з цим надмірним прагненням бізнесу будь-якою ціною досягти прибутків, потребує якщо і не зміщення акцентів з чистого нарощування виробництва до соціальності та екологізації розвитку, то його достатнього поєднання з ними... однозначно негативи в соціальному контексті вимагають переосмислення змісту цієї складової сталого розвитку. Протиріччя між необхідністю, прагненням та результатами зникають у випадку порозуміння механізму досягнення соціальності у розвитку і забезпечення суспільної динаміки через соціальність. Питання постає в площині оконтурення умов за яких може йти мова про соціальність і забезпечення соціальності в розвитку суспільства. І тут головне, що здійснено переорієнтацію розвитку країни з ринкової моделі економіки на соціально орієнтовану модель економіки. Основним курсом обрано розбудова соціальної держави або держави добробуту [12, с. 121; 13, с. 23-26].

Людиноцентричність або соціалізація розвитку суспільного виробництва задля забезпечення його економічної сталості, окрім суто моральних гуманістичних міркувань, має фундаментальне наукове обґрунтування з точки зору економічної теорії. Як відомо, суспільне виробництво в рамках ринкової моделі економіки переживає періодичні спади та піднесення, які в економічній літературі дістали назву економічних циклів. Економічні кризи, як самі руйнівні, а тому самі важливі фази економічних циклів, які власне і є головною причиною циклічності суспільного виробництва, обумовлюються різними причинами. Серед численних спроб пояснити природу економічних криз, однією із найбільш популярних є теорія недоспоживання. Перехід до траєкторії сталого розвитку економіки України передбачає її гармонізацію.

Найбільш гостро необхідність переходу на принципи сталого розвитку стоїть у сфері сільськогосподарського виробництва. Останнє, як ніяка інша сфера суспільного виробництва, залежить від якості природних ресурсів, динаміки їх відтворення та рівня залучення у господарський процес [14, 15]. За специфікою виробничої діяльності аграрний сектор безпосередньо пов'язаний із довкіллям і перебуває під впливом природно-кліматичних факторів, а сільськогосподарське виробництво ґрунтується на споживанні природних ресурсів. У той же час частка аграрного сектора у забрудненні та деградації довкілля становить понад третину загального обсягу деструктивної дії [16]. Зокрема, надмірне антропогенне навантаження на земельні угіддя

спричиняють активацію цілого ряду негативних процесів, серед яких особливої сили набрали ерозійні. До цього призвело нехтування екологічною придатністю ґрунтів до вирощування певних сільськогосподарських культур. Втрати від дії ерозійних процесів вимірюються сотнями мільйонів гривень на рік. Крім цього, значно погіршується стан агроландшафтів за рахунок знищення найродючіших шарів ґрунтового покриву, його найважливішої складової – гумусу [17]. Такий стан справ визначає зростаючий загрозливий вплив аграрного сектора національної економіки на екологічну ситуацію у країні в цілому [18]. У зв'язку з цим Курман Т.В. пропонує розуміти сталий розвиток сільськогосподарського виробництва як стабільний процес прогресивних цілеспрямованих змін на основі досягнень науки і техніки в агросфері при веденні сільськогосподарського виробництва в напрямку, який забезпечує успішне її функціонування в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь людей [19]. Копитко В.І. та Копитко О.В. дають більш розширене трактування сталого розвитку. Під даною категорією вони пропонують розуміти складний динамічний процес переходу соціально-економічної системи з одного якісного стану в інший під впливом факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на основі економічного зростання при зниженні коливань натуральних і вартісних результатів виробництва. Його основу складає довгострокове ефективне функціонування галузі, здійснене у вигляді забезпечення конкурентоспроможності та екологічно безпечного розширеного відтворення, поліпшення умов і якості життя сільського населення на основі реалізації механізмів внутрішнього потенціалу аграрного сектора, його адаптації до зміни зовнішнього середовища і цілеспрямованого державного регулювання [20].

Науковці ДУ «Інституту регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України» пропонують визначати цілями сталого розвитку вітчизняного сільського господарства:

- забезпечення доступності збалансованого харчування на рівні науково обґрунтованих норм для всіх верств населення;
- підвищення вдвічі продуктивності сільського господарства, насамперед за рахунок використання інноваційних технологій;
- забезпечення створення стійких систем виробництва продуктів харчування, що сприяють збереженню екосистем і поступово покращують якість земель та ґрунтів, насамперед за рахунок використання інноваційних технологій;
- зниження волатильності цін на продукти харчування [21, с. 10].

Одним із способів досягнення різнохарактерних цілей соціальної складової сталого розвитку аграрного виробництва – це забезпечення гармонійного поєднання високопродуктивного сільськогосподарського виробництва та повноцінного розвитку сільських територій. Як відмічає Яценко О.В., забезпечення сталого розвитку сільських територій на засадах інновацій та ефективної взаємодії сільськогосподарських підприємств має визначальний характер для розвитку сільських регіонів [22]. А Термоса І.О. з цього приводу цілком слушно вказує на те, що серед шляхів вирішення проблем розвитку сільських територій є застосування комплексу взаємопов'язаних заходів спрямованих на:

1) створення сприятливих умов для проживання населення на сільських територіях;

2) підвищення конкурентоспроможності всіх галузей сільського господарства [23].

Перехід аграрного виробництва із традиційної дохідноцентристської моделі в модель сталого розвитку не є цінністю в собі, а обумовлена рядом переваг (табл. 1).

Таблиця 1

Впровадження принципів сталого розвитку у практику виробництва сільськогосподарської продукції [26]

Виробничі переваги	Соціально-економічні переваги	Екологічні переваги
Продуктивність і конкуренція дозволяє галузі бути економічно самодостатніми	Широка база розвитку на локальному, регіональному рівнях	Ефективне використання природних ресурсів (вода, ґрунт та ін.).
Продукт здатний задовольняти зростаючий попит (додана вартість, якість тощо)	Справедливий розподіл економічних і соціальних благ	Зменшення деструктивного впливу процесу виробництва на навколишнє середовище
Технологічна ефективність та інноваційний потенціал (екоінновації та екоефективність)	Підтримка виробничими структурами соціальних інститутів (сімейна ферма, кооператив, асоціація виробників та ін.)	Тенденція екологізації виробничого процесу

Отже, невід’ємною умовою соціальної сталості національного аграрного виробництва є забезпечення повноцінного розвитку сільських територій [24]. Під повноцінним розвитком сільських територій слід розуміти їх розвиток на принципах сталості.

З огляду на це, формування дієвого механізму економічного стимулювання екологізації агровиробництва є одним із пріоритетних завдань аграрної політики держави, яке може бути фінансово підтримане європейською спільнотою. Враховуючи світові тенденції та орієнтири Європейського Союзу, агропродовольча сфера України має бути спрямована на виробництво конкурентоспроможної продукції, зокрема органічної, що є можливим при ефективній підтримці державою малих форм господарювання – основи сталого розвитку сільських територій та підвищення рівня продовольчої безпеки. Відповідно до цього, важливим є сприяння активному розвитку кооперативного виробництва із трансформацією у кластерні формування. Оскільки кооперативна організація виробництва є найбільш стійкою та ефективною при переході до виробництва органічної продукції, її переробки та реалізації [25].

Разом з тим, озвучені переваги сталого розвитку національного сільськогосподарського виробництва можуть бути реалізовані лише при наявності сформованих інституційних умов – високий рівень екологічної свідомості населення країни з активною громадянською позицією, середній рівень доходів домогосподарств не нижчий, ніж середній рівень доходів домогосподарств розвинутих продовольчо-дефіцитних країн світу [27], багатокладне високоефективне конкурентоспроможне, за міжнародними мірками, вітчизняне агровиробництво, результативна державна аграрна політика тощо.

Висновки. Отже, завданням номер один переходу на принципи сталого розвитку аграрного виробництва є досягнення обсягів, структури і вартості харчового раціону населення країни, який за даними критеріями не поступається харчовому раціону пересічного жителя розвинутих країн ЄС. Що обумовлює продовження використання індустриальних технологій в національному аграрному виробництві. На даному етапі виконання умови принципу екологічної складової передбачатиме:

– приведення до нормативних вимог використання кількісних і якісних характеристик хімічних засобів. Контрольними показниками має стати приведення до європейських вимог максимальної допустимої концентрації залишків хімічних речовин в сільськогосподарській продукції – нітратів, пестицидів, солей важких металів, гормонів,

антибіотиків тощо. Такі зміни можна розцінювати і як забезпечення соціальної складової сталості, оскільки вони означатимуть підвищення безпекових і якісних характеристик продовольчих товарів;

– впровадження енерго- та ресурсоощадних технологій аграрного виробництва. Передусім стимулювання: використання самохідної сільськогосподарської техніки з гібридними та електродвигунами; систем крапельного зрошення; використання відновлювальних джерел енергії – біогазу, сонячних батарей і т. д.

Соціальна складова сталого розвитку, як за ціллю «продовольча безпека», так і за ціллю «соціальної розвиток сільських територій», передбачає забезпечення багатокладності сільськогосподарського виробництва – розвиток малих та середніх організаційних форм аграрного підприємництва.

Одночасно паралельно із забезпеченням соціальної складової сталості, необхідно забезпечити реалізацію економічної сталості. Остання передбачає формування умов для стійкого нарощування обсягів сільськогосподарського виробництва шляхом зменшення залежності від погодних умов, формування повноцінного інституту страхування аграрних ризиків та нової якості державної аграрної політики.

Останнім етапом стане перехід до реалізації повноцінної екологічної складової аграрного виробництва:

– виведення з польового обороту та рекультивация ґрунтів: деградованих, на схилах, в долинах природних та штучних водойм, у заповідних та рекреаційних зонах тощо;

– виробництво органічної продукції у розмірі не меншому, ніж задоволення потреб на харчування дітей та дорослих: в дошкільних та шкільних закладах; медустановах; санаторно-курортних установах; дитячих будинках, школах-інтернатах тощо.

На відміну від існуючих визначень сталого розвитку аграрного виробництва, у пропонованому нами варіанті новими підходами є:

– логічна черговість етапів поступового виконання умов сталого розвитку: соціальна сталість → економічна сталість → екологічна сталість. Такий підхід ґрунтується на логічному поясненні відсутності умов одночасного забезпечення виконання усіх складових сталого розвитку в умовах трансформаційних перетворень економіки;

– введення у визначення характеристик, які деталізують умови досягнення сталого розвитку: продовольча безпека, екологічний контроль, сільські території, багатокладність, ресурсоощадні технології, органічне виробництво, страхування ризиків, бюджетна підтримка.

Література.

1. **Піщур Я.С., Черченко О.А., Білоскурський Р.Р.** Сталій соціально-економічний розвиток: еволюція поглядів та теоретичний аналіз. *Економічний вісник*. 2017. № 1. С. 28-35.
2. Сталій розвиток. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Сталій_розвиток
3. **Butlin John.** (1989). Our common future. By World commission on environment and development. *Journal of International Development (en)*, no 1(2), pp. 284-287.
4. Програма дій «Порядок денний на XXI століття»: Ухвалена конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (Саміт «Планета Земля», 1992 р.): Пер. з англ. 2-ге вид. К.: Інтелсфера, 2000. 360 с.
5. Сталій розвиток. URL: <http://www.zhiva-planeta.org.ua/diyalnist/staluy-rozvitok.html>
6. **Жученко А.М.** Концепція сталого розвитку регіону: передумови формування та фактори впливу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. Випуск 9. С. 63-66.
7. **Бурик З.М.** Концептуальні підходи до державного регулювання сталого розвитку в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2017, № 2(52). С. 1-8.
8. **Pearce D., Barbier E., & Markandya A.** (1990). Sustainable development: economics and environment in the Third World. Cheltenham and Camberley: Edward Elgar Pub. 217 p.
9. **Свистун К.О.** Генезис поняття «сталій розвиток» та підходи до його запровадження. *Молодий вчений*. 2017. № 2(42). С. 326-333.
10. **Dalal-Clayton B., & Bass S.** (2002). Sustainable Development Strategies: A Resource Book. London, UK, and Sterling, VA: Earthscan Publications Ltd. 358 p.
11. Цілі сталого розвитку та їх адаптація для України. URL: <http://www.sd4ua.org/shho-take-stalij-rozvitok/>
12. **Каховська О.В.** Імператив соціальності в концепції сталого розвитку. Збірник тез доповідей підготовлених учасниками літнього стажування СТАЛИЙ РОЗВИТОК 2020. Італія, Байя Доміція: Інститут Міжнародної Академічної та Наукової Співпраці Fundacja ADD. 2016. 192 с.
13. **Каховська О.В.** Розбудова соціальної держави як головна умова забезпечення сталого розвитку. *Сталій розвиток територій: проблеми та шляхи вирішення*. Матеріали VII міжнародної науково-практичної конференції / за заг. ред. **О.Ю. Бобровської**. 21 жовтня 2016 р. м. Дніпро. Д.: ДРІДУ НАДУ. 264 с.
14. **Хвесик М.А., Шубалий О.М.** Концептуальні засади спіральної трансформації еколого-економічних відносин: генезис та перспективи імплементації. *Економіка АПК*. 2015. № 7. С. 25-31.

15. **Лагодієнко В.В.** Концептуальна модель розвитку регіонального агропромислового виробництва. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 8. С. 1259-1262.

16. **Лопатинський Ю.М.** Сталій розвиток аграрного сектора національної економіки у контексті євроінтеграції. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія «Економіка»*. 2015. Випуск 730-731. С. 17-20.

17. **Добряк Д.С., Кузін Н.В.** Еколого-економічний механізм реабілітації деградованих і малопродуктивних земель сільськогосподарського призначення. *Економіка АПК*. 2016. № 9. С. 10-17.

18. **Митяй О.В., Лагодієнко В.В., Сафонов В.В.** Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств як основний важіль сталого розвитку аграрної сфери. *Економічний часопис-XXI*. 2015. № 155(11-12). С. 59-62.

19. **Курман Т.В.** Поняття та зміст сталого розвитку сільськогосподарського виробництва. Проблеми правового забезпечення сталого розвитку сільських територій в Україні: монографія / за ред. **А.П. Гетьман, М.В. Шульга**. Харків: Право, 2016. Підрозд. 1.1. С. 5-34.

20. **Копитко В.І., Копитко О.В.** Основні напрями стійкого розвитку аграрного сектору АПК. *Бізнес-навігатор*. 2013. № 2(31). С. 107-111.

21. Цілі сталого розвитку для України: регіональний вимір: аналітична доповідь. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України». Львів, 2018. 90 с.

22. **Яценко О.В.** Удосконалення управління сталим розвитком сільських територій Черкащини на основі впровадження інновацій. *Економіка АПК*. 2013. № 3. С. 76-80.

23. **Термоса І.О.** Сутність сталого розвитку та його особливості в контексті сільських територій. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Випуск 19. С. 33-37.

24. **Ужва А.М.** Формування сталого розвитку сільського господарства: зарубіжний досвід. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2015. № 5. С. 174-176.

25. **Лобозинська С.М., Назаркевич О.Б.** Стимулювання екологізації агровиробництва у формуванні продовольчої безпеки України. *Економіка: реалії часу*. 2017. № 3(31). С. 53-59.

26. **Чемерис В.А., Душка В.І.** Сталій розвиток сільськогосподарського виробництва на регіональному рівні. *Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С.З. Ґжицького*. 2013. Том 15. № 2(56). С. 415-420.

27. **Mudrak R., Nyzhnyk I., Lagodiienko V., Lagodiienko N.** (2019). Impact of Seasonal Production on the Dynamics of Prices for Meat and Dairy Products in Ukraine. *TEM Journal*, Volume 8, Issue 4, Pages 1159-1168, DOI: 10.18421/TEM84-08, November 2019.

References.

1. **Pitsur Ya.S., Cherchenko O.L., & Biloskurskyi R.R.** (2017). Stalyi sotsialno-ekonomichnyi rozvytok: evoliutsiia pohliadiv ta teoretychnyi analiz [Sustainable socio-economic development: evolution of views and theoretical analysis]. *Ekonomichnyi visnyk – Economic Bulletin*, no. 1, pp. 28-35 [in Ukrainian].
2. Stalyi rozvytok [Sustainable development]. *uk.wikipedia.org*. Retrieved from: https://uk.wikipedia.org/wiki/Stalyi_rozvytok [in Ukrainian].
3. **Butlin John.** (1989). Our common future. By World commission on environment and development. *Journal of International Development (en)*, no. 1(2), pp. 284-287 [in English].
4. Prohrama dii «Poriadok dennyi na XXI stolittia»: Ukhvalena konferentsiieiu OON z navkolyshnoho seredovyscha i rozvytku v Rio-de-Zhaneiro (Samit «Planeta Zemlia», 1992 r.) [Agenda for the 21st Century: Adopted by the UN Conference on Environment and Development in Rio de Janeiro (Planet Earth Summit, 1992)]. (2000). Trans. 2d ed. Kyiv: Intelsfera, p. 360 [in Ukrainian].
5. Stalyi rozvytok [Sustainable development]. *www.zhiva-planeta.org.ua*. Retrieved from: <http://www.zhiva-planeta.org.ua/diyalnist/staluy-rozvytok.html> [in Ukrainian].
6. **Zhuchenko A.M.** (2016). Kontseptsiiia staloho rozvytku rehionu: peredumovy formuvannia ta faktory vplyvu [Concept of sustainable development of the region: prerequisites for formation and factors of influence]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo – Scientific Bulletin of Uzhgorod National University. Series: International Economic Relations and the World Economy*, Issue 9, pp. 63-66 [in Ukrainian].
7. **Buryk Z.M.** (2017). Kontseptualni pidkhody do derzhavnoho rehuliuвання staloho rozvytku v Ukraini [Conceptual approaches to state regulation of sustainable development in Ukraine]. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia – Actual problems of public administration*, no. 2(52), pp. 1-8 [in Ukrainian].
8. **Pearce D., Barbier E., & Markandya A.** (1990). Sustainable development: economics and environment in the Third World. Cheltenham and Camberley: Edward Elgar Pub. P. 217 [in English].
9. **Svystun K.O.** (2017). Henezys poniattia «stalyi rozvytok» ta pidkhody do yoho zaprovadzhennia [The genesis of the concept of «sustainable development» and approaches to its implementation]. *Molodyi vchenyi – Young scientist*, no. 2(42), pp. 326-333 [in Ukrainian].
10. **Dalal-Clayton B., & Bass S.** (2002). Sustainable Development Strategies: A Resource Book. London, UK, and Sterling, VA: Earthscan Publications Ltd. P. 358 [in English].
11. Tsili staloho rozvytku ta yikh adaptatsiia dlia Ukrainy [Sustainable development goals and their adaptation to Ukraine]. *www.sd4ua.org*. Retrieved from: <http://www.sd4ua.org/shho-take-stalij-rozvytok/> [in Ukrainian].
12. **Kakhovska O.V.** (2016). Imperatyv sotsialnosti v kontseptsii staloho rozvytku [The social imperative in the concept of sustainable development]. Zbirnyk tez dopovidei pidhotovlenykh uchasnykamy litnoho stazhuvannia STALYI ROZVYTOK 2020. Italiia, Bacia Domitsiia: Instytut Mizhnarodnoi Akademichnoi

ta Naukovoї Spivpratsi Fundacija ADD – Collection of abstracts prepared by participants in the summer internship SUSTAINABLE DEVELOPMENT 2020. Italy, Bahia Domination: Institute of International Academic and Scientific Cooperation Fundacija ADD, p. 192 [in Ukrainian].

13. **Kakhovska O.V.** (2016). Rozbudova sotsialnoi derzhavy yak holovna umova zabezpechennia staloho rozvytku [Building a welfare state as the main condition for ensuring sustainable development]. *Stalyi rozvytok terytorii: problemy ta shliakhy vyrishennia: Materialy VII mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii – Sustainable Development of Territories: Problems and Solutions: Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference*. O.Y. Bobrovskaya (Ed.). Dnipro: DRIDU NADU, p. 264 [in Ukrainian].

14. **Khvesyuk M.A., & Shubalyi O.M.** (2015). Kontseptualni zasady spiralnoi transformatsii ekoloho-ekonomichnykh vidnosyn: henezys ta perspektyvy implementatsii [Shubalyi Conceptual principles of spiral transformation of ecological and economic relations: genesis and perspectives of implementation]. *Ekonomika APK – Economy AIC*, no. 7, pp. 25-31 [in Ukrainian].

15. **Lahodiienko V.V.** (2015). Kontseptualna model rozvytku rehionalnoho ahropromysloвого vyrobnytstva [Conceptual model of development of regional agro-industrial production]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and national problems of economy*, no. 8, pp. 1259-1262 [in Ukrainian].

16. **Lopatynskyy Yu.M.** (2015). Stalyi rozvytok ahrarynoho sektora natsionalnoi ekonomiky u konteksti yevrointehratsii [Sustainable development of the agricultural sector of the national economy in the context of European integration]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. Seriya «Ekonomika» – Scientific Bulletin of Chernivtsi University. Economy series*, Issue 730-731, pp. 17-20 [in Ukrainian].

17. **Dobriak D.S., & Kuzin N.V.** (2016). Ekoloho-ekonomichniy mekhanizm reabilitatsii dehradovanykh i maloproduktyvnykh zemel silskohospodarskoho pryznachennia [Ecological and economic mechanism of rehabilitation of degraded and low-productive agricultural lands]. *Ekonomika APK – Economy AIC*, no. 9, pp. 10-17 [in Ukrainian].

18. **Mytaii O.V., Lahodiienko V.V., & Safonov V.V.** (2015). Konkurentospromozhnist silskohospodarskykh pidpriemstv yak osnovnyi vazhil staloho rozvytku ahrarynoi sfery [Competitiveness of agricultural enterprises as a major lever for sustainable development of the agricultural sector]. *Ekonomichnyi chasopys-XXI – Economic Journal-XXI*, no. 155(11-12), pp. 59-62 [in Ukrainian].

19. **Kurman T.V.** (2016). Poniattia ta zmist staloho rozvytku silskohospodarskoho vyrobnytstva. Problemy pravovoho zabezpechennia staloho rozvytku silskykh terytorii v Ukraini [The concept and content of sustainable development of agricultural production. Problems of legal support for sustainable development of rural territories in Ukraine]. A.P. Hetman, M.V. Shulha (Ed.). Kharkiv: Pravo, pp. 5-34 [in Ukrainian].

20. **Kopytko V.I., & Kopytko O.V.** (2013). Osnovni napriamy stiikoho rozvytku ahrarynoho sektoru APK [The main directions of sustainable development of the agricultural sector of the agro-industrial complex]. *Biznes-navigator – Business navigator*, no. 2(31), pp. 107-111 [in Ukrainian].

21. Tsili staloho rozvytku dlia Ukrainy: rehionalnyi vymir: analitychna dopovid. DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M.I. Dolishnoho NAN Ukrainy» [Sustainable Development Goals for Ukraine: A Regional Dimension: An Analytical Report. State Institution «Institute of Regional Studies named after MI Of the NAS of Ukraine». (2018). Lviv, p. 90 [in Ukrainian].

22. **Yatsenko O.V.** (2013). Udoskonalennia upravlinnia stalym rozvytkom silskykh terytorii Cherkashchyny na osnovi vprovadzhennia innovatsii [Improvement of management of sustainable development of rural territories of Cherkasy region on the basis of introduction of innovations]. *Ekonomika APK – Economy AIC*, no. 3, pp. 76-80 [in Ukrainian].

23. **Termosa I.O.** (2017). Sutnist staloho rozvytku ta yoho osoblyvosti v konteksti silskykh terytorii [The essence of sustainable development and its features in the context of rural areas]. *Prychornomorski ekonomichni studii – Black Sea Economic Studies*, Issue 19, pp. 33-37 [in Ukrainian].

24. **Uzhva A.M.** (2017). Formuvannia staloho rozvytku silskoho hospodarstva: zarubizhnyi dosvid [Formation of sustainable agriculture: foreign experience]. *Naukovi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: International Economic Relations and the World Economy*, no. 5, pp. 174-176 [in Ukrainian].

25. **Lobozynska S.M., & Nazarkevych O.B.** (2017). Stymuliuвання ekolohizatsii ahrovyrobnystva u formuvanni prodovolchoi bezpeky Ukrainy [Promoting the greening of agricultural production in shaping Ukraine's food security]. *Ekonomika: reali chasu – Economy: the realities of time*, no. 3(31), pp. 53-59 [in Ukrainian].

26. **Chemerys V.A., & Dushka V.I.** (2013). Stalyi rozvytok silskohospodarskoho vyrobnytstva na rehionalnomu rivni [Sustainable development of agricultural production at the regional level]. *Naukovi visnyk LNUVMBT imeni S.Z. Gzhytskoho – Scientific Bulletin of S.Z. Gzhytskoho*, Vol. 15, no. 2(56), pp. 415-420 [in Ukrainian].

27. **Mudrak R., Nyzhnyk I., Lagodiienko V., Lagodiienko N.** (2019). Impact of Seasonal Production on the Dynamics of Prices for Meat and Dairy Products in Ukraine. *TEM Journal*, Volume 8, Issue 4, Pages 1159-1168, DOI: 10.18421/TEM84-08, November 2019 [in English].

Анотація.

Лагодієнко Н.В., Богданов О.О., Дідковська М.А. Необхідність та особливості сталого розвитку аграрного виробництва.

У статті досліджуються аспекти сталого розвитку вітчизняного аграрного виробництва з урахуванням сучасних трансформацій і з орієнтацією на зарубіжний досвід в умовах людино- та екологієцентричної аграрної економіки. Виявлено, що перехід вітчизняного аграрного виробництва на принципи сталого розвитку гальмується наявністю принципових суперечностей між ціною досягнення кожної із його складових. І суперечність – економічна складова ↔ соціальна складова; II суперечність – соціальна складова ↔ екологічна складова; III суперечність – екологічна складова ↔ економічна складова.

Встановлено, що для розв'язання описаних суперечностей, необхідно вирішити питання черговості реалізації складових сталого розвитку аграрного виробництва оскільки цілком очевидно, що одночасно це забезпечити надзвичайно проблематично. Зокрема, за умови, коли більшість українського населення спрямовує на придбання продовольства понад 50% своїх сукупних витрат, його неможливо переконати у доцільності повного переходу на екологощадні технології сільськогосподарського виробництва, які зумовлять підвищення ціни на продукти харчування.

Ключові слова: сталий розвиток, аграрне виробництво, аграрна економіка, економічна складова, соціальна складова, екологічна складова.

Аннотація.

Лагодієнко Н.В., Богданов А.А., Дидковская М.А.

Необходимость и особенности устойчивого развития аграрного производства.

В статье исследуются аспекты устойчивого развития отечественного аграрного производства с учетом современных трансформаций и с ориентацией на зарубежный опыт в условиях человеко- и экологическоцентрической аграрной экономики. Обнаружено, что переход отечественного аграрного производства на принципы устойчивого развития тормозится наличием принципиальных противоречий между ценой достижения каждой из его составляющих. Первое противоречие – экономическая составляющая ↔ социальная составляющая; Второе противоречие – социальная составляющая ↔ экологическая составляющая; Третье противоречие – экологическая составляющая ↔ экономическая составляющая. Установлено, что для решения описанных противоречий, необходимо решить вопрос очередности реализации составляющих устойчивого развития аграрного производства поскольку вполне очевидно, что одновременно это обеспечить чрезвычайно проблематично. В частности, при условии, что большинство украинского населения направляет на приобретение продовольствия более 50% своих совокупных расходов, его невозможно убедить в целесообразности полного перехода на экологосохраняющие технологии сельскохозяйственного производства, которые обусловят повышение цен на продукты питания.

Ключевые слова: устойчивое развитие, аграрное производство, аграрная экономика, экономическая составляющая, социальная составляющая, экологическая составляющая.

Abstract.

Lagodienko N.V., Bohdanov O.O., Didkovs'ka M.A. Necessity and features of sustainable development of agricultural production.

The article explores the aspects of sustainable development of domestic agricultural production, taking into account modern transformations and focusing on foreign experience in the conditions of human and ecocentric agrarian economy. It was found that the transition of domestic agricultural production to the principles of sustainable development is hampered by the existence of fundamental contradictions between the price of achieving each of its components. The first contradiction is the economic component – the social component; The second contradiction is the social component – the environmental component; The third contradiction is the environmental component – the economic component. It is established that in order to solve these contradictions, it is necessary

to solve the question of the order of implementation of the components of sustainable development of agrarian production, since it is quite obvious that it is extremely problematic at the same time. In particular, provided that the majority of the Ukrainian population directs more than 50% of their total expenditures on food purchases, it is impossible to convince them of the feasibility of a full transition to environmentally friendly agricultural production technologies that will lead to higher food prices.

Research has shown that the sustainable development of agricultural production in Ukraine is the development of social production in the agricultural sector of the economy on terms of social, economic and environmental components of sustainable development, which provides: ensuring the food security of the nation; ensuring effective control over the use of chemicals in agricultural production and compliance with maximum residue limits for chemicals in agricultural products; social development of rural areas; the complexity of agricultural production; competitive production based on the use of resource-saving technologies; use of equipment, technological methods and calendar terms of agricultural work, which reduce the dependence of productivity of crops and animals on weather conditions; insurance of agrarian risks; budget support for agricultural producers in volumes not less than in the EU within the limits of protected items of the state budget.

Key words: *sustainable development, agrarian production, agrarian economy, economic component, social component, ecological component.*

УДК 338.436:631.1:65.012.8

АНАЛІЗ РІВНЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ

**СЬОМИЧ М.І., К.Н.ДЕРЖ.УПР., ДОЦЕНТ,
ПОЛТАВСЬКА ДЕРЖАВНА АГРАРНА АКАДЕМІЯ**

Постановка проблеми у загальному вигляді. За твердженням багатьох експертів організаційно-правова безпека на відміну від всіх інших (економічної, фінансової, кадрової, інформаційної тощо) найбільш повно характеризує діяльність підприємства, оскільки комплексно відображає потребу в захисті безпосередньо господарської діяльності, критично важливими сторонами якої є не тільки економічна, але й організаційна та правова сторони. Сучасні численні негативні чинники зовнішнього середовища виступають потенційними джерелами загроз нормальному функціонуванню та розвитку суб'єктів аграрного бізнесу. Їх розмаїття та низький рівень прогнозованості обумовлює потребу в розробці сучасного, обґрунтованого, різноманітного та дієвого методологічного, методичного та практичного інструментарію забезпечення організаційно-правової безпеки суб'єктів аграрного бізнесу, що потребує здійснення